

SZEMLE

MAGYAR ZENEÍRÁS

ZENEÍRÁSUNK KEZDETEI a XVII–XVIII. századba nyúlnak vissza. A szerény és tapogatózó útmutatást ezen a téren a protestáns és katolikus énekeskönyvek előszavai jelentik: néhány gyakorlati tanácsadás az éneklésre vonatkozólag, esetleg ezzel kapcsolatban néhány elvi kérdés leszögezése (*Gelei Katona István* öreg Graduáljának előszava a templomi orgona használata ellen – 1636). Ezeknek a helyenként oktató, tanácsadógaat előszavaknak a folytatói a latinul, vagy németül író, magyar származású teoretikusok (*Monetarius István*: Epithoma, 1518; *Bulyovszky Mihály*: De emendatione organorum, 1680; Testatura, 1711; stb.), akiknek munkássága ugyan legtöbbször csak helyi szempontok szerint értékelhető, mégis történeti jelentőségük: az első komolyabb célkitűzésű, magyarnyelvű zeneelméleti kompendiumok előkészítői, melyek ugyan még nem önálló zeneelméleti művek. Ugyanúgy, mint a régi graduálok előszavában a néhány itt-ott felbukkanó zenei megjegyzés, a legelső magyarnyelvű elméleti írás is gyakorlati tanácsadás: az 1740-es debreceni Szenczi-fordítású zsolttárkiadás függeléke „A’ ’Soltároknak a’ kóták szerént való éneklésének mesterségének rövid summája”.¹ Szerzője a tudós pedagógus és matematikus *Maróthi György*, aki három évvel később az 1707. és 1715. évi zürichi zsolttárkiadványok nyomán négyszólamú magyar zsolttárt bocsát közre (Szenczi fordításában), melynek függeléképpen a legelső magyar vokális összhangzattant mellékeli „A’ Hármóniás éneklésről való rövid tanítás” címen. Az énekeskönyvek elé csatolt zeneelméletek gyorsan követik egymást, 1751-ben Kolozsvárt jelenik meg ilyen énekeskönyv, ezeknek újabb kiadásai pedig egészen a XIX. század közepéig őrzik ezt a tradíciót.

Az első összefoglaló kísérletek ugyancsak a XVII. században születnek. *Jean Benjamin de Laborde* „Essay sur la musique ancienne et moderne” címen négykötetes művet ír (1780), melyben *Pray György*nek 1779-ből keltezett levelére támaszkodva, jelentős fejezetet szentel a magyar zenének is. *Pray* említett levele a magyar zenére és táncrea vonatkozó adatok első összeállítására.² A melodiáriumok zeneelméleti jegyzetei a többszólamú éneklés problémáival foglalkoznak, *Balla Antal* pedig „A Hangról” írván (1774–1809) összefüggő zenei rendszer szerkesztésével kísérletezik, noha idegen minták nyomán. Eközben *Laborde* példáján felbuzdulva, a külföld is – különösen Németország – gyakran fordul érdeklődéssel a magyar zene felé. Megalakulása után két évvel az Allgemeine Musik Zeitung nagy cikket közöl *Klein Henrik* tollából a magyar táncról (1800),³ négy évvel később pedig ugyanott az erdélyi zenéről jele-

¹ *Szabolcsi Bence*: Maróthi György magyar zeneelmélete. Magyar Könyvszemle, 1927.

² V. ö. *Haraszi Emil*: Két tanulmány (2: Jean Benjamin de Laborde és a magyar zene. 1924.). *Isoz Kálmán*: *Pray és Laborde, Zenei Szemle*, 1926.; U. ö.: *Laborde* forrása a magyar zenéről. U. o. 1928.

³ *Klein Henrik*: Über die Nationaltänze der Ungarn. V. ö. *Bartalus István*: Magyar Orpheus, 1896. Előszó 18. és 25–28. l., *Fabó Bertalan*: Ethnographia, 1905. 369. l.; U. ö.: A magyar népdal zenei fejlődése. Bp. 1908. 221–224. és 232–234. l.

nik meg terjedelmesebb közlés.⁴ *Fusz János*, a XVIII–XIX. századforduló németes zeneszerzési irányzatának legkiválóbb magyarországi képviselője hat magyar zenei emléket tesz közzé ugyancsak a lipcsei Allgemeine Musik Zeitungban (1816), amelyeknek egyikét, a „Magyar szüretelő éneket” Beethoven dolgozza fel.⁵ *Kruchten József* Musikwesen in Ungarn c. cikke a mainzi Caecilia c. lapban (1829, V. köt. 20. füz.),⁶ *Marschner*: Über den Zustand der Musik in Ungarn (Allg. Mus. Ztg 1821) és a többi szórványosan fel-felbukkanó külföldi tudósítás – melyeket nálunk meglehetősen számontartanak – egyre sürgetőbben irányítja a figyelmet a magyar zenére s természetesen, hogy itthon is serkentőleg hat zeneirodalmunk kibontakozására. *Mátray Gábor* úttörő jelentőségű zenetörténetének⁷ – melyet még a Széchenyi Lajos gróf családjának szolgálatában kezd el írni – a magyar zenére vonatkozó fejezete⁸ éppen Kruchten cikkére támaszkodik forrásközléseiben. *Mátray* munkássága azonban túlnő a kor romantikus zeneirési irányzatán, a „Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye”⁹ és a XVI. századi „Történeti, bibliai és gunyoros énekek” közzétételével (1859) forráspublikációinkat indítja el. Az a zeneirodalom, ami előtte és körülötte virágzik – egyedül *Bartalus* munkásságát kivéve – még nagyon a kezdet kezdetén mozog és ha a módszertani alapvetéseken, a tankönyv-jellegén túl is jut (zongoraiskolák: *Rigler* 1798, *Gáti* 1802, összhangzattanok: *Gály* 1831, *Bartay* 1835, stb.), menthetetlenül belefulladás a romantika égetőnek tűnő álproblémáiba. *Liszt* írásai, iskolája (Mosonyi, Ábrányi) és ellenzéke (Brassai, Adelburg), különösen a cigányzene körül felmerülő viták után (1859) annyira uralkodnak a magyar zeneirodalmat, hogy mellettük alig juthat szóhoz egy-egy forráspublikáció, vagy egyéb problémakört megvilágító tanulmány. Mégis: a cigányzene körüli ellentétes véleménynyilvánítások – melyeknek sorozata mind a mai napig folytatódik, talán még a megindulásnál is hevesebb és fanatikusabb módon – valamilyen távlatot adnak a kutatásoknak. Ezzel kapcsolatban születnek az első hangszerproblémákkal foglalkozó tanulmányok (tárogató-kérdés) és ugyancsak ezzel kapcsolatban tágul a szenvedélyes vitatkozók látóköre régebbi korok felé (Rákóczi-nóta problémája), sőt még távolabb, egészen Tinódiig,¹⁰ annak igazolására, hogy a verbunkos-palotás stílusnál magyarabbak a régebbi korok dallamai, amelyeket természetesen kellő módszer és szaktudás hiányában nem tudnak saját igazolásukra módszeresen fölhasználni. Széles látókörű, rendszeres kutatásokat ebben az időben még csak *Mátray* és *Bartalus* végez, akiknek írásai még olyankor is kimagaslanak a többiek közül, ha történetesen éppen a nagy korproblémát, a cigányzenét boncolgatják.¹¹ *Bartalus*

⁴ Geschichte der Musik in Siebenbürgen (S. F. Stödig?). V. ö. *Major Ervin*: Muzsika, 1929. III. k. 41. l.

⁵ *Major Ervin*: Magyar dal Beethoven feldolgozásában. Országos Beethoven-zeneünnepély műsoralbuma. 1927.

⁶ Másodízben megjelent Die Biene c. pesti lapban. 1830. augusztus 21.

⁷ *Mátray Gábor*: A’ muzsikának közönséges története. Tudományos Gyűjtemény, 1828–1832.

⁸ A’ magyar muzsika története.

⁹ U. ö.: Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye. I. k. 1. és 2. füz. II. k. 1. füz. 1852, 1854, 1858.

¹⁰ *Szénfy Gusztáv*: Tinódi Sebestyén dalai s énekeinek ismertetése zenei tekintetben. Magyar Sajtó, 1858.

¹¹ *Mátray Gábor*: A magyar népdalok ritmikus sajátosságairól. Akadémiai Értesítő, 1852.; U. ö.: A magyar zene és a magyar cigányok zenéje. Magyarország és Erdély képekben, 1854.

már elvi kérdések fejtegetésébe bocsátkozik,¹² és a magyar zenetörténeti emlékek publikációján túl¹³ érdeklődéssel fordul az egyházi zene felé is: a Kisfaludy Társaságban tartott székfoglaló beszéde,¹⁴ valamint egyéb erre vonatkozó írásai¹⁵ ma is értékes források az egyházzenénkel foglalkozóknak. Mátray megkezdett népdalpublikációi ugyancsak Bartalusban találunk folytatóra: a „Magyar népdalok” című hétkötetes nagy gyűjtemény (1873–96) Kodályék munkájának megindulásáig legteljesebb és legmegbízhatóbb népdalkiadványunkként szerepelt, történeti hivatkozásaikban Kodályék is igen gyakran fordulnak hozzá. Bartalus munkásságához csatlakozik *Szini Károly* református kántortanító működése is, aki először ismeri fel és hangoztatja munkájának előszavában a népi melódiák rendkívüli fontosságát, a nevelésben és a nemzet művészi fejlődésében egyaránt.¹⁶

A romantikus zeneírás túléli magának a zeneművészetnek a romantikus korszakát. A XIX. század zenéjének összefoglaló rendszerezése (bár ez a rendszerezés még meglehetősen külsőleges) csak 1900-ban lát napvilágot,¹⁷ a romantika zenei stílusára és művészeire vonatkozó részlet-tanulmányok és romantikus zeneesztétikánk pedig nem sokkal előzik meg ezt.¹⁸ A letűnt stílus zenésznemzedékének tekintélye még a század utolsó harmadában is oly nagy, hogy *Ábrányi Kornél* tanítványa, *Ságh József* Liszt Ferencnek ajánlja „Magyar Zenetörténeti Lexicon”-ját (1879), a századforduló idején lassan-lassan pozitivisták irányba terelődő magyar zeneírónemzedékből pedig *Ábrányi Kornél* mellett *Káldy Gyula*, romantikus szemléletű kiadványai és írásai népszerűsítik a kuruc kor dallam-romantikáját.¹⁹

A SZÁZADFORDULÓ AZONBAN» ÚJ IRÁNYT IS JELENT, olyant, amely nagyjában még ma is uralkodik zeneírásunkban. *Bogisich Mihály*, az Országos Magyar Cecilia Egyesület első elnöke, egyházzenei téren indítja el a monográfiák sorozatát,²⁰ melyeknek nagyjában folytatói mai zenetörténeti monográfiáink. A módszer, a szempontok természetesen számtalan változáson mentek keresztül, az alapelv, a monografikus összefoglalásokra építő tudományos rendszerezés azonban *Bogisich* nyomán fejlődött ki. Egyre több probléma vetődik fel a magyar zene tárgyalása során és egyre több összefoglaló kísérlet lát napvilágot. *Hofecker Imre*

¹² *Bartalus István*: Művészet és nemzetiség. Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből, 1876.

¹³ U. ö.: Adalékok a magyar zene történetéhez. U. o. 1882.; újabb adalékok. U. o. 1882.

¹⁴ U. ö.: A magyar egyházak szertartási énekei a XVI–XVII. században. Kisfaludy-Társaság Évlapjai IV., 1869.

¹⁵ U. ö.: Általános szemléje a magyar egyházak zenegyűjteményeinek, 1868. Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen. III. k.-ben az egyházi zenéről szóló rész.

¹⁶ *Szini Károly*: A magyar nép dalai és dallamai. 1865. 2. kiad. 1872.

¹⁷ *Ábrányi Kornél*: A magyar zene a XIX. században.

¹⁸ U. ö.: Tanulmány Liszt Ferenc Koronázási miséje felett (1869); *Mosonyi Mihály* élete és jellemrajza (1872); Életéből és emlékeiből (1897); *Képek a múlt és jelenből* (1899); *Zenészet Aesthetica* (1877).

¹⁹ *Káldy Gyula*: A régi magyar zene kincseiből (1890); Régi magyar harci dalok, verbunkosok (1894); A régiebb és újabb magyar táncokról; XVI–XVII–XVIII. századi magyar történeti énekek. Magyar Történeti Társulat Felolvasásai, 1895–1897.

²⁰ *Bogisich Mihály*: Melyik a valódi egyházi zene (1878); A keresztény-egyház ősi zenéje (1879); Magyar egyházi népének a XVIII. századból (1881); *Szegedi F. Lénárt* énekeskönyve (1886); *Cantus et Passio hung.* (1892).

általános zenetörténeteinek kívül²¹ megírja „A magyar zene egyetemes történetét”-t (II. kiad. 1895), a magyar zeneoktatás (1886) és a magyar zeneirodalom történetét (1895). *Bertha Sándor* a párisi *Le Mercure Musical* című lapban összefoglaló ismertetést ad a magyar zenéről,²² *Fabó Bertalan* pedig minden megbízhatatlansága, módszertelensége é3 kritikai szempont-hiánya ellenére is elsőknek vet fel összehasonlító folklóreproblémákat,²³ valamint a külföldi zenével és zenészekkel való érintkezés problémáit.²⁴ *Ábrányi Kornél*,²⁵ *Kacsóh Pongrác*²⁶ és *Drumár János*²⁷ többekévesbbé hiányos és különösebb rendszerező szempontok nélkül készült zenetörténetei nyomán megjelenik *Molnár Géza*nak, a zeneakadémia tudós tanárának kétkötetes Általános zenetörténete (1911–16), mai napig is leghasználatosabb kézikönyvünk. Individualista, pszichológikus szemlélete különösen alkalmassá tette e könyvet tankönyvül való felhasználásra mindaddig, amíg Bartha Dénesnek stílustörténeti szempontokat követő rövid összefoglalása helyébe nem lépett.²⁸ Ez az individuális-pszichológikus szempont Molnár Géza egész munkásságán érezhető, akár „A faji zene elméletéről”, akár „A diszsonanciák határáról”, akár a magyar hangszor akusztikai megvilágításáról, vagy a magyar zene elméletéről szóljon is a szerző. A Lipcsében tanult Molnár Géza munkásságával már a nagy uyugati szellemi áramlatok visszhangja érkezik Magyarországra. Eljárásával, módszeres adatkritikájával *Seprődi János* irányzatához kapcsolódik, aki régi erdélyi zenei emlékek tanulmányozásával, egyházzenei és népzenei munkáival szerzett érdemeket.²⁹

A nagy európai szellemi áramlatok képviselője a tragikus sorsú *Kovács Sándor* is, a zongorapedagógiának világviszonylatban is egyik legjelentősebb mestere. Írásaiban, melyek a zenetudomány legkülönbözőbb ágaira terjednek ki,³⁰ az akkori legmodernebb pszichológia eredményeit alkalmazza a zenére.³¹ Spenceriánus nézeti egészen új szempontokkal gazdagítják a zenei fejlődés történetének vizsgálatát, hátrahagyott írásaiban pedig a mai zeneesztétikai kutatások legégetőbb kérdéseit boncolgatja (beérzés kérdése, zenei szimbolika problémája, stb.) külföldi tudósokat is felülmúló alapossággal és szaktudással. Ugyancsak európai

²¹ *Hofecker Imre*: Általános zenetörténet (1890 ?); A zene története. 3. kiad., 1913.

²² *Bertha Sándor*: La musique des Hongr. 1907.

²³ *Fabó Bertalan*: Rythmus und Melodie der türkischen Volkslieder (1910); A magyar népdal zenei fejlődése (1908). V. ö. *Seprődi János*: Erdélyi Múzeum, 1898.

²⁴ *Fabó Bertalan*: Haydn és Magyarország. 1909.

²⁵ *Ábrányi Kornél*: Általános zenetörténet. 1886. 2. kiad. 1905. Sajtó alá rend. Kereszthy I.

²⁶ *Kacsóh Pongrác*: A zene fejlődéstörténete. A Műveltség Könyvtára, m. k., 1909.

²⁷ *Drumár János*: Zenetörténet. I–II. k. 1904–1907.

²⁸ *Bartha Dénes*: Egyetemes zenetörténet. I–II. k. 1935. Utána még Szabolcsi Bence írt zenetörténetet.

²⁹ *Seprődi János*: Marosszéki dalgyűjtemény, Ethnographia, 1901–1913.; Feladatok a magyar zene körül, Budapesti Szemle, 1906. V. ö. Zenevilág, 1906. X. 22. és XI. 17. l.; A Kájoni-kódex irodalmi és zenetörténeti adalékai, Irodalomtörténeti Közlemények, 1909.; A székely táncokról, Erdélyi Múzeum, 1909.; A magyar zene fajtái, Ethnographia, 1902., stb.

³⁰ *Kovács Sándor*: Prolegomena a zene fejlődéstani történetéhez (1907); Zeneesztétikai problémák (1915); Zur Frage der mus. Renaissance (1911); Hogyan gyakoroljunk? (1916); Hátrahagyott zenei írásai (1928), sajtó alá rend. Molnár A.

³¹ U. ö.: Bach és Händel zenéjének lelki alapjai. 1911.

eszméket hirdet *Molnár Antal* is, a Zeneművészeti Főiskola tanára. A lélektani szempont helyébe nála a szociológiai és etikai érdeklődés lép, ám a pszichológiai problémák elöl sem zárkózik el.³² Széles látókörű szintézisei úttörő jelentőségűek, bár helyenként a társadalmi, esztétikai, vagy etikai szempontoknak a zenei szempontok rovására menő túlságos értékelése idegenszerűen hat. Sokkal pozitívabb úton haladnak a magyar és egyetemes zenetörténet lelkes kutatói: *Szabolcsi Bence*, *Bartha Dénes*, *Isoz Kálmán*, *Gombosi Ottó*, *Haraszi Emil* és *Major Ervin*. Közülük Szabolcsi Bence nevéhez fűződik a magyar zenei mult módszeres feltárása, az egyes kultúrtörténeti korszakok megrajzolása, a sokféle mutató, nagyjában rendezetlen adatoknak stílustörténeti rendbe való beillesztése. Munkái, amelyek egyes korok zenei életét tárgyalják,³³ egyedülállóak zeneírásunk történetében, minden ilyenfajta kutatás alapjául szolgálnak. Bartha Dénest a régi magyar dallamok foglalkoztatják ugyancsak stílustörténeti szempontból,³⁴ de tanulmányokat szentel a XVI–XVII. századi külföldi stílkérdéseknek is.³⁵ Isoz Kálmán J. Wolf és P. Wagner zenei paleográfiai eredményeit alkalmazza első zenei emlékeinkre,³⁶ ezenkívül egyes városok zenei múltját tárja fel alapos forráskritikával.³⁷ Gombosi Ottó, Haraszi Emil és Major Ervin magyar zenetörténeti részletproblémákkal foglalkozik, ezenkívül külföldi stílusproblémák (Gombosi), magyar és külföldi zenei kapcsolatok (Haraszi), vagy a költészet és a zene között fennálló kölcsönhatások (Major) tanulmányozása köti le figyelmüket.³⁸

³² *Molnár Antal*: Az európai zene története 1750-ig (1920); A zenetörténet szociológiája (1923); A zongoramuzsika története, *Zenei Szemle*, 1929.; A ma zenéje, Népszerű Zenefüzetek.

³³ *Szabolcsi Bence*: A magyar zene története, Népszerű Zenefüzetek; A régi zenetörténet problémái, *Budapesti Szemle*, 1924.; A középkori magyar énekmondók kérdéséhez, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1928.; Tinódi zenéje, *Zenei Szemle*, 1929.; A XVI. századi magyar históriás ének zenéje, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1931.; A XVII. század magyar főúri zenéje (1928); A XVIII. század magyar collégiumi zenéje, *Zenei Szemle*, 1930.; A magyar romantika eszmevilága, *Budapesti Szemle*, 1933.; A magyar romantikus műzene főirányai, u. o. 1935., stb.

³⁴ *Bartha Dénes*: A magyar énekelt vers forrásai Faluditól Horváth Ádámgig (1932); A XVIII. század magyar dallamai (1935).

³⁵ U. ö.: *Probleme der Chansongeschichte im XVI. Jahrhundert* (1931); *B. Ducis und Appenzeller* (1930).

³⁶ *Isoz Kálmán*: *Latin zenei paleográfia és a Pray-codex zenei hangjelzései*. 1922.

³⁷ U. ö.: *Körmöcbánya zenészei a XVII. században* (1907); *Körmöcbánya XV–XVI. századi zenészeiről* (1908); *Buda és Pest zenei művelődése, 1686–1873*. I. k. 1926.; *A Pest-Budai Hangszegyesület nyilvános hangversenyei* (1934), stb.

³⁸ *Gombosi Ottó*: *Bemerkungen zur l'Homme armé Frage*. *Zeitschrift für Musikwissenschaft*, 1928.; *Italia patria del basso ostinato*, *Rassegna musicale*, 1934.; *Zur Vorgeschichte der Toccata*, *Acta Mus.* 1934.; *Zenei élet Mátyás király udvarában*, *Muzsika*, 1929.; *Die ältesten Denkmäler der mehrstimmigen Vokalmusik aus Ungarn*, *Ungarische Jahrbücher*, 1931.; *Bakfark Bálint élete és művei* (1935). – *Haraszi Emil*: *Barokk zene és kuruc nóta*, *Századok*, 1933.; *II. Rákóczi Ferenc a zenében*, *Rákóczi Emlékkönyv*, 1935.; *Marie de Hong. et son Ungarescha*, *Revue de Musicologie*, 1931.; *Le prince S. Báthory et la musique italienne*, u. o.; *La musique hongroise* (1933), stb. – *Major Ervin*: *Verseghy mint dal- és zeneszerző*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1925. *Verseghyről* még u. o. 1924-ben; *Kisfaludy Sándor és a muzsika*, *Muzsika*, 1929.; *Fáy András és a magyar zenetörténet* (1934); *Bihari János*, *Zenei Szemle*, 1928., stb.

Lehetetlen volna rövid áttekintésünkben mindenkit felsorolnunk még fontosabb zeneíróink közül is. Csupán utalunk *Hammerschlag János* nagyjelentőségű stíluskérdésekkel foglalkozó tanulmányaira, *Sebestyén Ede*, *Sztankó Béla*, *Tóth Aladár* magyar zenetörténeti dolgozataira, *Lakatos István* erdélyi zenével foglalkozó írásaira, valamint *Gálos Rezső*, *Gárdonyi Zoltán*, *Geszler Ödön*, *Fábián László* stb. munkáira.

AZ EREDMÉNYEK AZONBAN KORÁNTSEM JELENTIK A PROBLÉMAK MEGOLDÁSÁT. A messzi századokhoz visszanyúló emberi emlékezés minél nagyobb utat tesz meg a multba, annál fáradtabban tér vissza, annál dadogóbban, szaggatottabban beszél el azt, amit látott, vagy hallott. Néhány évszázad kódében már teljesen megszakad a folytonosság, már csak egyes eseményeket tart számon az emlékezés, néhány elszigetelt jelenséget, a történetíró pedig mai logikával próbálja ezeket egymással összefüggésbe hozni. Ezeket az összefüggéseket nagyon könnyű megtalálni ott, ahol az adatok valamilyen egységes folyamatnak a láncszemei, valamilyen nagy történeti, vagy valamilyen stílusegységbe tartoznak bele – de nagyon nehéz kapcsolatba hozni az adatokat, ha ezek mögött nemcsak hogy nincsen összefüggő stílustörténeti egység, de még azt sem tudjuk, hogy két adat két egymásután következő stílusnak a maradványa, vagy volt a kettő között egyéb is, amelyről adat hijján semmit sem tudunk. A folytonosság, a stílusfejlődés problémája sehol sem olyan fontos, mint a magyar zenetörténetben. Máshol a kapcsolat a mester és a tanítvány között sokkal közvetlenebb, a zenekultúra egységesebb, az életnek a rekonstrukciója kevés adatból is könnyebb. A mi adataink nagyon sokfelé nyitnak utat: az énekmondók, jokulátorok, igricek, a históriás ének felé mutatnak, az őmagyar Mária-siralom távolról a nagy katolikus énekeskönyvek világához kapcsolódik, de hogy mi volt az átmenet ezek között, volt-e más zene akkor, amikor mi csak énekmondókról tudunk, és volt-e komoly világi énekkultúránk akkor, amikor az emlékek csak az egyházi zenére utalnak, nem tudjuk. De nemcsak a stílusproblémák, a stílusváltások kérdése is megoldatlan a magyar zenetörténetben. Megvalósításra vár még egyes részletkérdések alapos vizsgálata is. Sok mindent tudunk, sok mindent ismerünk a legapróbb részletekig, mégis akad olyan kérdés, amelyikben nagyon hézagos a tájékozottságunk. Így például a versnek, a költészetnek a szerepét zenei gyakorlatunk kialakításában csak sejtjük. Ismereteink a magyar verselésre vonatkozóan nagyon gyérek, egyes problémákkal szemben pedig éppen tanácstalanul állunk. Szenczi zsoltárfordításainak kérdése például mai napig is tisztázatlan, jóllehet sokan foglalkoztak már vele (*Arokháti Béla*, *Kérékgyártó Elemér*), megoldásuk még a kezdet legkezdetén van. Ugyanígy állunk az egyházi népénekék eredetének kérdésével, a régi magyar hangszeres előadásmódok, énekes gyakorlatok problémáival és az összehasonlító stíluskérdésekkel szemben is. Még nagyon sok problémának kell megoldódnia addig, amíg az első nagy magyar zenetörténeti szintézis napvilágot láthat. Hiszen lehetetlen elhinnünk, hogy a magyar zene valóban ott kezdődik, ahol az írásos emlékek számunkra megőrizték, annál is inkább, mert ez a megőrzés is nagyon hiányos. A XVI. századból fennmaradt néhány tucatnyi dallam után közel százéves némaság van, az 1607-es protestáns zsoltárfordítás idegen dallamai után pedig majdnem ugyanannyi. Rendszeres írásbeli gyakorlat csak a XVIII. század derekán kezdődik, közben csak néhány elszórt adat utal a magyar zene lappangó életére. Csakhogy ez a néhány adat sokkal fejlettebb zenei ízlésről tanuszkodik, hogysen elhihetnők, hogy ezek voltak a kezdeményezések. A kezdetekre már csak utalásokat találunk a nép zenéjében. Nem elmaradott-

ság ez, csupán felfogáskülönbség nyugat és kelet között: a nyugati ember leírja azt, amit félt az elmúlástól, a keleti emlékezetébe vési, apáról fiúra hagyja, mint valami régi családi ékszer. És ez az emlékezetbevésés sokkal mélyebb zenekultúrát jelent: ami le van írva, azt felesleges megtanulni, az már úgyis óva van ez elmúlástól, ami azonban "szájról-szájra, generációról-generációra öröklődik, annak folyton élőnek kell lennie, ne-hogy elvesszen. Így volt ez a római egyház zenéjével is, a gregorián dallamvilág – amely ugyancsak keleti eredetű – közel nyolcszáz évig élt íratlanul, hagyomány formájában. Az írásbeliség megjelenése nálunk a XVI. században nem jelenti még az emlékezés fáradtságát: Tinódi dallamait inkább csak a beáramló nyugati műveltség íratta le és nyomattatta ki. Az emlékezés a mai napig megtartotta őket a nép között. Az írásbeliség nálunk a nyugati kultúrába való belekapcsolódást jelenti, talán új fejezetét a magyar zenetörténetnek, de semmi esetre sem kezdeteit. A kezdeteket sokkal régebben kell keresnünk: olyan időkben, ahova csak az emlékezés képes elérni. Nem valószínű azonban, hogy az emlékezés mindent megőrzött, sőt azt sem tudjuk, hogy mit és mennyit őrzött meg abból, amit meg akart tartani. Mert a történelmi korszakok nagyon makacsok: az írásbeliség sem jegyez föl mindent, csak azt, amit érdemesnek tart, méltónak arra, hogy megmaradjon. Hogy pedig mi volt érdemes, vagy esetleg mi volt szükséges, illendő a feljegyzésre, azt a mindenkori közönség szabta meg. Az igazán őszinte magyar zenetörténetírás éppúgy, mint Horváth János az irodalomtörténetben, a közönségnek és a művésznek a műalkotáson keresztül fennálló viszonyát vizsgálja. Ez azonban nem végső kérdés, csupán az írásbeliség problémája. A végső problémákra a népzenei kutatásoknak kell feleletet adniok.

BARTÓK ÉS KODÁLY KORSZAKALKOTÓ FELFEDEZÉSEI nyomán ilyen téren is megindultak a kutatások. Mátrayék és Bartalusék leíró módszere a mesterek kezében összehasonlítóvá válik. Egész csomó új probléma vetődik fel a népdallal kapcsolatban, melyeknek fontossága elvitathatatlan. A kezdeményezőők munkája két irányba mutat: *Bartók* a népdal monografikus leírásán túl³⁹ a szomszéd népek népzenejével való egybevetésén fáradozik,⁴⁰ egymásután adja ki a román népdalgyűjteményeket;⁴¹ *Kodály* a rokon népek zenéjével és a régi magyar zenével való kapcsolatokat dolgozza ki.⁴² Mindketten azonban széles látókörű muzsikusok, *Bartók* számtalan cikket ír a modern zenéről,⁴³ a régi hangszeres technikákról,⁴⁴ *Kodály* zenekritikákat ír a Nyugatba, a Pesti Naplóba⁴⁵ és a magyarországi zenei nevelést tanulmányozza.⁴⁶ Nyomukba egész sereg tanítvány szegődik, akik az eredet problémájára, vagy a népzenei kutatások egy-egy részletkérdésére próbálnak választ adni. Közülük elsősorban *Szabolcsi Bence* foglalkozik az eredet kérdéseivel, keleti zenei rokon-

³⁹ *Bartók Béla*: A magyar népdal. 1925.

⁴⁰ U. ö.: Népzene és a szomszéd népek népzeneje. 1934.

⁴¹ U. ö.: Hunyad megyéből: Ethnographia, 1914.; Mármarosból: Volksmusik der Rumänen von Maramureş, Sammelbände für vergleichende Musikwissenschaft-sorozatban (1923); Melodien der rum. Colinde (1935).

⁴² *Kodály Zoltán*: Árgirus nótája, Ethnographia, 1920. (Különlenyomata 1921-ben jelent meg, csak ez helyes!) Néprajz és zenetörténet, Ethnographia, 1933.; Magyarság a zenében (Szekfű Gyula: Mi a magyar? 1939.). Sajátságos dallamszerkezet a cseremisiz népzeneben, Balassa József Emlékkönyv, 1934. stb.

⁴³ *Bartók Béla*: Melos, 1920.; Mus. Times, 1929.

⁴⁴ U. ö.: A clavicenre írt művek előadása, Zenei közl. 1912.

⁴⁵ *Kodály* 1917–1919-ben írt zenekritikákat.

⁴⁶ *Kodály Zoltán*: Zene az óvodában, Magyar Zenei Szemle, 1941.

ságunkkal, sőt elvi kérdésekkel, a pentatonia eredetével is.⁴⁷ A többiek legtöbbször dallampublikációkkal segítik elő a munkát (*Lajtha László, Veres Sándor, Volly István, Dincsér Oszkár, Domokos Pál Péter, Lükő Gábor, Kerényi György*), bár akadnak közöttük elméleti tanulmányokkal foglalkozók is. *Vargyas Lajos* első népzenei monográfiánkat írja meg, *Major Ervin* a műzene és népzene problémáival, a cigányzenével foglalkozik,⁴⁹ *Lajtha László* a hangszerábrázolásokról ír tanulmányt.⁵⁰

Bartók és Kodály mozgalma újabb tudományos nézőpontokkal gazdagította zenetörténeti szemléletünket. A népdalvizsgálat magával hozza a régi műdalok és gyermekdalok rendszerezését (*Kern Aurél, Molnár Imre, Lajtha*), a népi egyházi énekek összegyűjtését (*Harmath Artur, Bárdos Lajos*), a népi magyarságból kiinduló szemlélet pedig irányt szab a zenetörténeti kutatásoknak. Ez az irányzat, mely egész Európában egyre jobban terjed, ismét újabb közös szempontot jelent a magyar és az európai zenetörténetben, hiszen minden nagy európai stílusváltásban döntő szerepet játszott a népi zene, vizsgálatuknál okvetlenül tekintetbe kell vennünk a zenei folklort is, bármilyen nemzeti zenekultúráról legyen is szó.

Az eredmények, elvi jelentőségű megállapítások nem is késnek sokáig. Kodályék munkája nyomán a népzeneik területén uralkodó cigányos, romantikus elképzelések helyébe a keleti eredetű pentaton dallamiság magyar voltának tudata lép, a magyar őstörténettel és nyelvészettel karöltve a népzenei kutatások eredetünk kérdéseire derítenek fényt, zenei rokonságunk feltárása pedig (Kodály, Szabolcsi) a nyelvészet eredményeit támogatja értékes adalékokkal. A zenetörténeti studiumok egy-egy homályosabb kérdésénél, így például a régi vokális interpretáció problémájánál, sokat lendít előre a népzenei előadásmódokban észlelhető analógiás esetek ismerete. Mindez a hirtelen napfényrekerülő új eredmény elsőik közé helyezi Magyarországot a népdalkutató államok között, módszert, rendszert Bartóktól és Kodálytól tanulnak azoknak a nemzeteknek a tudósai, amelyek hazánk példáján felbuzdulva a népzene oldaláról közelednek nemzetük zenetörténetéhez. Mégis, nagyon sok nyitott kérdés van még ma is. Különösen az anyag összegyűjtése körül vannak még sürgős tennivalók, hiszen nem tragikusodó, szentimentális kesergés az egyre-másra felhangzó panasz, hogy legértékesebb népzenei rétegünk, az ősi pentaton dallamstílus ma már kiveszőben van, minden késés végzetes lehet összegyűjtésükben. Hiányoznak ezenkívül népzenei monográfiáink, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy valaha komoly zeneföldrajzi kutatásokat végezzünk Magyarországon. A fiatalok érzik a hiányt, itt-ott egy-egy figyelmeztető szó is elhangzik,⁵¹ a munka azonban még várat magára.

AMILYEN GAZDAG ZENEI FOLKLOREIRODALMUNK, amilyen szeretettel fordulnak kutatóink a régi magyar zenei emlékek felé, éppoly elhanyagolt és műveletlen terület az elméleti zenetudomány, az esztétika, és majdnem ugyanolyan a külföld zenéje iránti érdeklődés. Zeneelméleti munkáink messze sántikálnak a németországi gazdag teoretikus irodalom

⁴⁷ *Szabolcsi Bence*: Népvándorlaskori elemek a magyar népzeneben, Egyetemes művelődéstörténet és ötfokú hangsorok, Ethnographia; A primitív dallamosság: a hangjelöléstől az ötfokúságig, Kodály Emlékkönyv, 1943.

⁴⁸ *Vargyas Lajos*: Áj falu zenei élete. 1942.

⁴⁹ *Major Ervin*: A népies műzene és a népzene kapcsolatai. 1933.

⁵⁰ *Lajtha László*: Muzsika, 1929.

⁵¹ *Járdányi Pál*: A magyar népdalgyűjtés új feladatai, Kodály Emlékkönyv, 1943.

mögött, a többé-kevésbé jólsikerült tankönyv nivóján alig emelkedik felül magyar szerző munkája. Tudományos célkitűzésű elméleti művet, a romantikus kor néhány próbálkozásától eltekintve, a XX. században jóformán nem ismerünk. A gyakorlati szempontok, a tanulhatóság követelményei nem engedik, hogy a kis kézi kompendiumok színvonalánál magasabb mértékkel mérhető művek szülessenek. Zeneesztétikai irodalmunk mindössze két említésreméltó munkát tartalmaz⁵² és még ezek sem olyanok, hogy többet mondhatnának általános érvényű igazságoknál.

Ugyanilyen szegényes zeneirodalmunknak az a része is, amely külföldi zenei problémákkal foglalkozik. Azok a hatalmas méretű monográfiák, melyeket külföldi tudósok szentelnek a zene nagy géniuszainak (Wyzewa és Saint Foix; Mozart, Schweitzer; Bach, Pirro; Bach, stb.), nálunk apró, igénytelen ismeretterjesztő könyvecskékékké zsugorodnak még legkiválóbb zeneiróink kezében is.⁵³ Ezek azonban még mindig mérhetetlen magasságban vannak afölött a nagymennyiségű novellisztikus, regényes életrajz fölött, amelyekkel egyre-másra árasztják el a könyvpiacot zenei álszakembereink, vagy az üzletemberek. Ez a műfaj, mely külföldön sehol sem ismeretes ilyen mértékben, zeneirodalmunk legveszedelmesebb fekélye: a kis mindentudó zenei zsebkönyvekkel, kis kézi zenei lexikonocskákkal karöltve a leghetetlenebb tévtanításokat plántálják bele a köztudatba.⁵⁴ Ezek ellen hadakozni szélmalomharccal egyenlő, ha azonban elgondoljuk, hogy ezzel a költséggel és fáradsággal komoly zenei könyveket adhatnánk a közönség kezébe, amelyek a már tudományosan bebizonyított nézeteket népszerűsíteneék, a közönség figyelmét a konjunktúra-zeneszerzők helyett a zeneművészet nagy alkotói felé fordítanák, őszinte szomorúság fog el.

Liszt az egyetlen, akinek nálunk is komoly irodalma van.⁵⁵ Rajta kívül saját nagy zeneszerzőinkről sincs több egy-egy elszórt cikknél. Olyan stílustörténeti fejtegetés, mint például *Edwin von der Nüll* könyve Bartók Béláról, nálunk csak távoli reménység. Nagyjainkról, Bartókról, Kodályról, Dohnányiról is egy-egy elszórt, általánosságokban mozgó cikk ad valamilyen hiányos képet⁵⁶ s még most is, az egymásután megünnepelt három hatvanéves jubileum után, sem tudunk róluk sokkal többet, mint azelőtt, pedig különösen a stílusproblémák során érdemes volna közelebbről foglalkozni művészetükkel, túljutva immár a „népzenéből táplálkozó műzene” és egyéb hasonló kliséken. Az ilyenfajta értékelések, amelyek a néptől vett inspirációk mögött nem látják meg Bartók és Kodály hatalmas egyéni művészetének titkait, és a népszerűsítés érdekében meghamisítják, plakáttá kiabálják, vagy klisébe szorítják művészetüket, még az adhoc újságcikkek nivójára sem emelkednek. Zenénk fiataljairól, mai zenei irányainkról pedig éppenséggel semmit nem tudunk, egy-egy elszórt újságcikken kívül sehol sem esik róluk szó.

⁵² *Prahács Margit*: A zeneesztétika alapp problémái (1935); *Molnár Antal*: Zeneesztétika (1938).

⁵³ *Papp Viktor*: Beethoven (1921); *Szabolcsi Bence-Tóth Aladár*: Mozart (1941); *Lichtenberg Emil*: Bach (1940), Mozart (1940). Külföldi munkákkal egyenlő értékű rövid stílustörténeti összefoglalás Bartha Dénes műve Beethovenról. (Bp. é. n.)

⁵⁴ V. ö. *Bartha Dénes*: Magyar zenei szemle, 1941. 256. l.

⁵⁵ *Gárdonyi Zoltán* és *Takács Menyhért* könyvei a Musicologia Hungarica sorozatban. Lásd még *Kókai Rezső*, *Bartha Dénes*, *Isoz Kálmán* és *Pauler Ákos* nagyjelentőségű tanulmányait.

⁵⁶ Kisebb könyvet, illetve füzetet, írt Bartókról *Haraszti Emil* (1930), Kodályról *Molnár Antal* (1936) és Dohnányiról *Papp Viktor* (1927).

EGYETLEN KOMOLY ZENETÖRTÉNETI LAPUNK támogatja a muzikológiai kutatásokat: a harmadik évfolyamában levő Magyar Zenei Szemle (szerkeszti *Bartha Dénes*). A népzenei közlések megjelenési helye az *Ethnographia*, többi zenei lapunk (*Énekszó*, szerk. *Kerényi György* és *Kertész György*, *Magyar Kórus*, szerk. *Bárdos Lajos–Kertész György*, *A Zene*, szerk. *Horusitzky Lajos*, *Magyar Dal*, szerk. *Lóczy János* stb.) inkább pedagógiai, egyesületi, vagy egyházzenei jellegű. Komoly zenei lapunk a múltban sem volt sok (jóllehet a századforduló óta szinte túlságosan nagyszámú zenei lapunk indult). Említésre méltó a *Zenei Szemle* (1917–29) és a *Muzsika* (1929), melyeknek írói komoly felkészültséggel szolgálták a magyar zenekultúrát.

A jövő nemzedékre még nagyon sok feladat vár. Vázlatos áttekintésünkben csak a legfontosabb problémákat érinthettük, ezeken kívül azonban még nagyon sok kérdés várja feldolgozóját. A munka mostmár könnyebb, azok a fiatalok, akik Kodály Zoltán iskolájában nevelkedtek, a módszertani tudást magukkal hozzák már, a szintetikus elgondolást pedig örökségül kapják tanítóiktól, csupán az itt-ott előbukkanó hézagokat kell áthidalni, hogy a magyar zenetörténet nagy szintézise létrejöhessen.

SZÖLLŐSY ANDRÁS

Felelős kiadó: Albrecht Dezső.

Minerva Rt. Kolozsvár. 1462. – Felelős vezető: Major József.